

TOPIARIUS
STUDIA KRAJOBRAZOWE

Tom 1/2016

WYDAWCA:

Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Biologiczno-Rolniczy, Zakład Architektury Krajobrazu
ul. Ćwiklińskiej 1A, 35-601 Rzeszów
serwis internetowy czasopisma: www.topiarius.ur.edu.pl
kontakt: topiarius.redakcja@ur.edu.pl

REDAKTOR NACZELNY:

dr hab. inż. arch. Piotr Patoczka, prof. UR

REDAKCJA:

dr inż. arch. kraj. Agata Gajdek, dr Piotr Kołodziejczyk, dr inż. arch. Anna Sottysik, dr inż. arch. kraj. Marta Pisarek, mgr inż. arch. kraj. Agnieszka Wójcik

RADA NAUKOWA:

prof. dr hab. inż. arch. Aleksander Böhm, prof. dr hab. inż. arch. Andrzej Kadłuczka, dr hab. inż. Zbigniew Czerniakowski, dr hab. inż. arch. Mykota Bewz, dr hab. inż. arch. Piotr Patoczka

RECENZENCI TOMU:

prof. dr hab. arch. Aleksander Böhm, dr hab. inż. Zbigniew Czerniakowski, prof. UR, dr hab. inż. Beata Gawryszewska, dr hab. art. rzeźb. Jerzy Grygorczuk, prof. dr hab. Krzysztof Młynarczyk, dr hab. inż. arch. Irena Niedźwiecka-Filipiak, dr hab. Krystyna Pudelska, prof. nadzw., dr hab. Barbara Szulczewska, prof. SGGW, prof. dr hab. inż. arch. Adam Szymski, prof. dr hab. Czesława Trąba, dr hab. Ewa Trzaskowska, KUL, dr hab. Piotr Urbański, prof. nadzw., prof. dr hab. inż. Kazimierz Wiech, dr hab. inż. arch. Agata Zachariasz, prof. PK

KOREKTA:

Ryszard Żelazny

TŁUMACZENIA STRESZCZEŃ:

autorzy tekstów

SKŁAD I PROJEKT OKŁADKI:

Anna Sottysik, na okładce wykorzystano rysunek Piotra Patoczki

Czasopismo TOPIARIUS. Studia Krajobrazowe to recenzowane czasopismo naukowe, którego podstawową wersją jest wersja papierowa.

Wszelkie prawa zastrzeżone. Czasopismo, ani żaden jego fragment, nie może być drukowane ani reprodukowane bez pisemnej zgody wydawcy.

All rights reserved. No part of this publication may be printed or reproduced without permission in writing from the publisher.

ISSN 2449-9595 ISBN 978-83-63359-18-8

WYDAWCA WYKONAWCZY:

Wydawnictwo AMELIA Aneta Siewiorek
ul. dr J. Tkaczowa 186, 36-040 Boguchwała
tel. 17 853 40 23, tel. komórkowy 600 232 402
www.wydawnictwoamelia.pl
<http://wydawnictwoamelia.pl/sklep/>
e-mail: wydawnictwoamelia@go2.pl

Uniwersytet Rzeszowski
Wydział Biologiczno-Rolniczy
Zakład Architektury Krajobrazu

TOPIARIUS

STUDIA KRAJOBRAZOWE

Wydanie monograficzne

Tom 1

KRAJOBRAZ POLSKI. CUDZE CHWALICIE
Ochrona i kształtowanie rodzimego krajobrazu

Rzeszów 2016

SPIS TREŚCI

Piotr Patoczka <i>Od redakcji</i>	7

KRAJOBRAZ – ASPEKTY TEORETYCZNE

Beata J. Gawryszewska <i>Ginący krajobraz miejski. Przemiany struktury i funkcji zieleni miejskiej w XX i XXI wieku</i>	11

Anna Górka <i>Edukacja krajobrazowa dla ruralistyki</i>	25

Jerzy Potyrała, Tomasz Malczyk, Izabela Iwancewicz <i>Walidacja metody oznaczenia roli średniowiecznych fortyfikacji w aspekcie ochrony i kształtowania krajobrazu</i>	34

Krzysztof M. Rostański <i>Modelowanie heurystyczne naturalistycznych założeń zieleni</i>	54

Magdalena Wilkosz-Mamcarczyk <i>Procesy rewitalizacyjne i ich wpływ na jakość krajobrazu miejskiego</i>	64

KRAJOBRAZ KULTUROWY I JEGO TOŻSAMOŚĆ

Krzysztof Gawroński, Michał Uruszczak <i>Współczesne aspekty ochrony krajobrazu Górnego Śląska</i>	75

Katarzyna Kałużny, Ewa Hanus-Fajerska <i>Ogrody gospodarstw agroturystycznych szansą na zachowanie tradycyjnych ogrodów wiejskich</i>	87

Daniel Mikulski, Elżbieta Raszeja, Gabriela Klause <i>Ze studiów nad tożsamością miejsca. Problem kontynuacji formy dworu w krajobrazie wielkopolskiej wsi na obszarze ziemi średzkiej</i>	97

Paweł Nowak <i>Krajobraz kulturowy – aktywna ochrona przez wartościowanie</i>	115

Karolina Porada <i>Kopce w krajobrazie Krakowa i okolic</i>	121
Elżbieta Raszeja, Agnieszka Skóra <i>Relacje między ekspozycją a tłem krajobrazowym w muzeach na wolnym powietrzu na przykładzie Wielkopolskiego Parku Etnograficznego</i>	131
Magdalena Rzeszotarska-Pałka <i>Tożsamość krajobrazu wsi Pomorza Zachodniego</i>	149
PROBLEMATYKA PLANOWANIA KRAJOBRAZU	
Agata Ówik, Bernadetta Ortyl <i>Rozproszona zabudowa w górach – utracone krajobrazy?</i>	165
Maria Dankowska, Marek Koter, Małgorzata Saciuk, Aneta Tomczak <i>Czytelność dawnych układów ruralistycznych w planie współczesnego miasta na przykładzie Łodzi</i>	176
Wiesława Gadomska <i>Krajobrazowe konsekwencje rozwoju turystycznej bazy noclegowej w obszarze Krainy Wielkich Jezior Mazurskich</i>	193
Michał Uruszczak <i>Prognozy programu odnowy wsi jako część polityki regionalnej</i>	205
Barbara Wycichowska <i>Progresywna rewitalizacja krajobrazu miasta Łodzi</i>	216
WSPÓŁCZESNE PRZEKSZTAŁCENIA KRAJOBRAZU	
Bożena Łukasik <i>Kompozycje i zróżnicowanie form roślinnych na poznańskich placach miejskich</i>	235
Maciej Żołnierczuk, Beata Fornal-Pieniak, Ewa Rykała <i>Polski krajobraz „niskiej zieleni przydrożnej”</i>	248
Ewa Anna Rykała, Maciej Żołnierczuk <i>Przekształcenia tkanki roślinnej w krajobrazie miasta na przykładach placów rynkowych Mazowsza</i>	258

ASPEKTY PROJEKTOWANIA KRAJOBRAZU

- Magdalena Jaroniec, Michał Krzyżaniak, Dariusz Świerk, Piotr Urbański,
Miłosz Walerzak
*Problemy rewaloryzacji historycznych założeń ogrodowych, na przykładzie
konceptji zagospodarowania zabytkowego parku w Gorzynie* 273
- Grażyna Łaska, Katarzyna Urban
*Projekt koncepcyjny urządzenia parku botanicznego
w śródmieściu Białegostoku* 289
- Anna Podolska, Ewa Trawińska
*Mała architektura z regionalnym akcentem we współczesnych rozwiązaniach
zagospodarowania terenu na przykładzie wsi Glinka w woj. śląskim* 304
- Miłosz Zieliński
*Odrębność i tożsamość przestrzeni publicznej jako wartość
dla lokalnej społeczności* 317

ASPEKTY PROJEKTOWANIA KRAJOBRAZU

ODRĘBNOŚĆ I TOŻSAMOŚĆ PRZESTRZENI PUBLICZNEJ

JAKO WARTOŚĆ DLA LOKALNEJ SPOŁECZNOŚCI

DISTINCTIVENESS AND IDENTITY OF PUBLIC SPACE

AS THE VALUE FOR LOCAL COMMUNITY

Miłosz Zieliński

Institut Architektury Krajobrazu. Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

email: mzielinski@pk.edu.pl

Artykuł stanowi opis przedsięwzięcia, które należy określić mianem warsztatów partycypacyjnych przeprowadzonych w celu stworzenia, a następnie wyboru najlepszej koncepcji zagospodarowania przestrzeni publicznej w Krakowie. *Casus* ten jest wielce pouczający z kilku powodów. Pierwszym, jest forma i konstrukcja przedsięwzięcia, która w Krakowie nie miała najlepszych doświadczeń. Drugim, i w kontekście niniejszej pracy najważniejszym powodem, jest ujawnienie się zarysów potrzeb oraz oczekiwań mieszkańców i użytkowników przestrzeni miejskiej i ich artikulacja w postaci pomysłów zgłaszanych do projektu. Ich analiza podpowiada, jakie koncepcje i rozwiązania estetyczne są pozytywnie widziane przez społeczność, która na co dzień nie zajmuje się profesjonalnym projektowaniem przestrzeni publicznych.

Jak wykazały badania, mieszkańcy i użytkownicy pragną przestrzeni charakteryzującej się rozpoznawalnym i wyróżniającym się na tle innych obiektów krajobrazem, przy jednoczesnym nie odcinaniu się od korzeni kulturowych i tradycji lokalnej.

Artykuł tworzy źródło wiedzy opartej na doświadczeniu, a odnoszącej się do zagadnień związanych z projektowaniem krajobrazu miejskiego, szczególnie przestrzeni publicznych o miejskim charakterze. Tym niemniej wnioski mają charakter uniwersalny i mogą służyć także w innych przypadkach oraz skalach.

Słowa kluczowe: odrębność i tożsamość, przestrzeń publiczna, tworzenie miejsca, wyróżniki przestrzeni,

The paper is a description of the project, which should be described as participatory workshops carried out in order to creation and then selection the best development concept of public space in Krakow. The case is very instructive for several reasons. The first is the form and construction of the project, which in Krakow was not the best experience. The second, and in the context of this work the most important reason is to reveal the outline

of the needs and expectations of residents and users of urban spaces and their articulation in the form of ideas contributed to the project. Analysis of case suggests that concepts and aesthetic solutions are positively seen by the community (not engaged in professional design of public spaces). Research has shown that residents and users want space characterized by a recognizable and distinctive from while not cutting off the roots of culture and local tradition. Article creates a source of knowledge based on experience and relating to the issues related to the design of the urban landscape, especially the public spaces of the urban character. Nevertheless, the findings are universal and can be used in other cases, and scales.

Keywords: individuality and identity, differentiators of the space, place-making, public space.

Wstęp

Celem pracy jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o oczekiwania i potrzeby mieszkańców oraz użytkowników danej miejskiej przestrzeni publicznej w kontekście jej przekształceń np. odnowy, rewitalizacji lub zamiany sposobu zagospodarowania. Wiedza ta jest szczególnie przydatna podmiotom zajmującym się kształtowaniem przestrzeni publicznych w miastach, a więc przede wszystkim projektantom (architektom, architektom krajobrazu, urbanistom), ale także lokalnym samorządom. Dodatkowym celem jest określenie kierunków, jakie wybierają przy definiowaniu identyfikacji przestrzennej oraz sposobów budowania tożsamości miejsca.

Praca swym zakresem obejmuje studium przypadku dotyczącego projektu przeprowadzonego w Krakowie w 2015 roku, a odnoszącego się do partycypacyjnego projektowania przestrzeni publicznej.

Zastosowano metodę badawczą w postaci obserwacji uczestniczącej.

Tytuł pracy jest zarazem jej roboczą tezą. Założono, że użytkownicy związani z daną przestrzenią publiczną, oczekują od ostatecznego efektu jej przekształcenia, specyficznej odrębności i tożsamości oraz, że widzą w takim podejściu do problemu, wartość dla swojej społeczności, jak również dla samej przestrzeni poddawanej przekształceniom.

Podstawowe definicje

Przestrzeń publiczna

Dla Greków, istotą życia publicznego toczącego się na agorze była sfera publiczna, konstytuowana poprzez wspólne działanie i wymianę zdań. (Dymnicka 2009). Dziś też podobnie chcemy rozumieć przestrzeń publiczną, jednak ta nie zawsze sprzyja życiu społecznemu.

Najbardziej syntetyczną definicję przestrzeni publicznej podaje Piotr Saternus w Leksykonie Urbanistyki i Planowania Przestrzennego (Saternus, 2013). Zgodnie z nią przestrzeń publiczną należy rozumieć jako całość kształtu przestrzeni, która może być zmysłowo penetrowana przez człowieka bez względu na własności prawne, funkcjonalne oraz formalne. Definicja ta podaje także rozróżnienie na przestrzeń dośpołeczną czyli taką, która sprzyja nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich oraz odśpołeczną, będącą antytezą przestrzeni publicznej dośpołecznej. Powyższe rozróżnienie ma duże znaczenie w kontekście zagadnień projektowych, gdyż ukształtowanie przestrzeni publicznej zarówno pod względem

programu funkcjonalnego jak i trójwymiarowej formy oraz wyposażenia architektoniczno-krajobrazowego wpływa na atrakcyjność społeczną danej przestrzeni publicznej, wspomagając jej żywotność lub ją ograniczając.

Ma to swoje znaczenie także w kontekście ludzkiego odbioru przestrzeni, która jeśli nie jest anonimowa, lecz wyraźnie określona własną tożsamością, staje się miejscem wyznaczonym, określonym, specyficznym. (Pawłowska 2001, Lewicka 2012). Pojęciem miejsca posługują się także amerykańscy specjaliści od przekształcania opresyjnych lub „nijakich” przestrzeni publicznych w społecznie aktywne. Mowa o Project for Public Spaces, organizacji *non profit*, która na podstawie swoich działań ukuła pojęcie *placemakingu*. Należy je rozumieć jako tworzenie miejsc w przestrzeniach do tej pory miejscami nie będącymi (*Jak przetworzyć miejsce...*2009). Innym propagatorem wspomagania życia społecznego w przestrzeniach publicznych jest duński urbanista Jan Gehl. Swoje teorie oraz praktyczne ich wdrażanie opublikował w kilku książkach, z których dwie ukazały się w polskim przekładzie (Gehl, 2009, 2014).

Rozumiana zgodnie z powyższymi opisami definicja miejsca jest jeszcze bardziej wyraźna w zestawieniu z koncepcją nie-miejsca opracowaną przez Marca Augé'a. Autor dostrzega i opisuje charakter tych przestrzeni odspołecznych, które w sposób wyjątkowo wyraźny nie sprzyjają lub wręcz uniemożliwiają zawiązywanie relacji międzyludzkich, ani też nie warunkują przenoszenia kulturowych wartości, które budują tożsamość i lokalne odrębności. Są nimi, zdaniem autora, współczesne sklepy wielkopowierzchniowe, lotniska, galerie handlowe, ale także przestrzenie niefizyczne takie jak sieć Internet (Augé 2012).

Tożsamość i odrębność

Termin „tożsamość przestrzeni miasta” można w ślad za Piotrem Lorenssem uznać za swoisty skrót pojęciowy, oznaczający istnienie fizycznego odzwierciedlenia charakteru historii i tradycji miasta oraz jego mieszkańców czy społeczności miejskiej, odróżniających je od innych miejsc i zbiorowości (Lorens 2010).

Zbigniew Myczkowski wyróżnił „dawną tożsamość miejsca”: *zespół czynników wyrażających w krajobrazie całokształt ciągłości tradycji, kultury i kanonu miejsca w ich historycznym nawarstwieniu percepcyjnym przez człowieka*, oraz „nową tożsamość miejsca”: *zespoły czynników wyrażających w krajobrazie całokształt współczesnych treści, form i funkcji świadomie kontynuujących lub negujących ciągłość tradycji, kultury i kanonu miejsca*, (Myczkowski 2003).

Do tradycyjnego pojęcia tożsamości i odrębności przestrzeni publicznej warto dodać także rozumienie rozpoznawalności i szczególności nie zawsze związanych z historią i tradycją, ale także ze współczesną kreacją. Należy przez to rozumieć należącą do domeny twórczej możliwość (umiejętność) nadawania przestrzeni cech, dzięki którym staje się ona rozpoznawalna i indywidualna, fatwa do zapamiętania i wdrukowania do pamięci, jako miejsce o swoistej przestrzennej lub kulturowej odrębności.

Wartość

Jest pojęciem analizowanym przede wszystkim z perspektywy filozoficznej. Tym niemniej w ślad za Aleksandrem Wallisem i jego modelem ludzkich zachowań w przestrzeni, które uogólnił do czterech procesów: poznania, wartościowania, kształtowania i użytkowania, należy skonstatować, że ocena atrakcyjności przestrzeni stanowi punkt wyjścia do dalszych decyzji ludzkich, w tym także wyboru danej przestrzeni jako tła, lub areny swoich aktywności. Praca niniejsza nie odnosi się do aksjologicznego analizowania danej przestrzeni, lecz wskazuje, że atrakcyjna, wyróżniająca się przestrzeń publiczna stymulująca do miejskich aktywności, jest w społecznej świadomości uznawana za cenną (wartościową) sferę.

Opis przypadku

W 2015 roku w Krakowie zainicjowano projekt mający na celu opracowanie wspólnej koncepcji zagospodarowania przestrzeni publicznej w funkcjonalnie ważnej lokalizacji w centrum miasta¹. Na długości ok. 850 m pomiędzy dwoma istotnymi węzłami komunikacyjnymi (Rondem Mogiłskim i Rondem Grzegórzeckim), gdzie znajduje się wiele obiektów usługowych w tym obiekty administracji publicznej (sądy, urzędy miejskie, itp.) przewidziano utworzenie atrakcyjnego zagospodarowania, które miałyby charakter przestrzeni do społecznej, czyli „miejsca” (w rozumieniu Placemakingu), a nie tylko przestrzeni tranzytowej pomiędzy węzłami i budynkami administracyjnymi (odspołecznej).

Ryc. 1.
Przedmiotowy obszar w kontekście Starego Miasta w Krakowie
(oprac. M. Zieliński na podstawie ortofotomapy z www.googlemaps.pl)

Przestrzeń ta symbolicznie, ale także fizycznie, wyznaczona jest klamrą dwóch krakowskich najwyższych budynków: słynnego choć niesławnego tzw. „Szkieletora” oraz „Błękitka”. Ta urbanistycznie interesująca okoliczność nie wpłynęła na wykształcenie się spójnej struktury miejskiej, a powstające na przestrzeni kilkudziesięciu lat budynki prezentują introwertyczny charakter, pozostawiając negatywową przestrzeń pomiędzy sobą. Nazwana za Christopherem Alexandrem przestrzeń negatywowa, opisana jako bezkształtna forma; jest tą resztką, która pozostała po ustawieniu budynków. Zdaniem autora: „*W przestrzeniach pozytywowych ludzie czują się dobrze i chętnie z nich korzystają. W przestrzeniach negatywowych czują się gorzej i dlatego obszary te są często nieużywane*” (Aleksander, 2008). Tezę tę potwierdza Camillo Sitte (Collins G.R., Sitte C., Crasemann Collins Ch., 2006), jak również nasze codzienne obserwacje i porównanie przestrzeni centrów zabytkowych miast i osiedli mieszkaniowych z drugiej połowy XX wieku. Dalej Alexander zauważa także, że przestrzeń pozytywowa będąc wyczuwalną i jasno określoną, staje się miejscem.

¹ Projekt pod nazwą „Superścieżka” zarządzany i animowany był przez Fundację Aktywnych Obywateli im. Józefa Dietla.

Ryc. 2.
Kontekst sytuacyjny terenu objętego opracowaniem (oprac. M. Zieliński na podstawie ortofotomapy www.googlemaps.pl, oraz materiałów roboczych projektu „Superścieżka”

W analizowanym przypadku przymioty te nie występują. Budynki o ważnej społecznie funkcji nie nawiązują ze sobą żadnych relacji, nie tworzą zespołu urbanistycznego, a negatywna przestrzeń nie wiąże ich, ale jest jedynie szlakiem tranzytowym pomiędzy komunikacją publiczną, budynkami, względnie parkingiem.

Za niewątpliwą wartość przestrzeni należy uznać, (w zgodzie z mieszkańcami) zieleni, której w tej dzielnicy nie jest za wiele.

Pomysł na swego rodzaju zhumanizowanie tej przestrzeni przekształcił się w zakrojony na szeroką skalę projekt, który należy uznać za pionierski w Krakowie, z uwagi na charakter niemający wcześniej miejsca, polegający na potraktowaniu terenów podległych różnym podmiotom legitymującym się prawem do dysponowania gruntem jako jednej całościowej koncepcji. Zazwyczaj każdy inwestor odpowiada za swoją działkę i na niej realizuje projekt zagospodarowania terenu. W tym przypadku takich inwestorów jest kilku i wszyscy oni zobowiązali się do zagospodarowania otoczenia swoich inwestycji, zgodnie z jedną wspólną i co najważniejsze całościową koncepcją, która miała powstać przy współuczestnictwie lokalnej społeczności: m.in. mieszkańcami okolicznych osiedli i użytkownikami instytucji sąsiednich².

W przedsięwzięcie zaangażowało się wielu specjalistów z takich dziedzin jak architektura, architektura krajobrazu, urbanistyka, sztuka, a wśród nich przedstawiciele prywatnych inwestorów, administracji publicznej, naukowcy. Głównym konsultantem przedsięwzięcia był Jan Gehl³. Same warsztaty w których łącznie uczestniczyło ok. 200 osób, poprzedzone wieloma spotkaniami i precyzyjnym planem, trwały przez cztery kolejne soboty maja i czerwca 2015.

Prace podczas warsztatów projektowych zorganizowane zostały tak, że wszyscy uczestnicy zostali podzieleni na osiem zespołów projektowych wspomaganych przez dwóch tutorów (profesjonalnych projektantów architektów, architektów krajobrazu lub artystów), których zadaniem było animowanie grupy, syntetyzowanie na język projektowy oczekiwań i postulowanych rozwiązań wyrażanych przez społeczność lokalną. Każda z ośmiu grup przygotowała swoją własną wizję zagospodarowania pomysłów, przekładanie przestrzeni. Następnie przygotowano specjalną wystawę plenerową i zlokalizowano ją w ważnym węzle komunikacyjnym – Rondzie Mogilskim – aby każda

² Pozytywna realizacja takiego projektu z pewnością dawałaby nadzieję na powtórzenie podobnego przedsięwzięcia w innych lokalizacjach.

³ Doświadczenia duńskiego urbanisty prezentowane były przez jego współpracowniczkę z biura GehlArchitects, panią Ewę Westermark.

z wizji została upubliczniona i rozpowszechniona wśród mieszkańców (Ryc. 3.). Ostatecznie zorganizowano spotkanie podsumowujące projekt oraz mające w drodze głosowania wyłonić jedną z wizji. Ta wyróżniona, stała się podstawą do opracowania spójnej, całościowej koncepcji dla całego terenu. Analiza poszczególnych efektów prac w grupach, jak i ostatecznej koncepcji będącej rozwinięciem i skonkretyzowaniem wybranej wizji, daje ciekawy obraz pojmowania przez lokalną społeczność nowej tożsamości i budowania odrębności przestrzeni.

Ryc. 3.
Plenerowa wystawa ośmiu wizji dotyczących zagospodarowania przedmiotowego terenu (fot. M. Zieliński)

Analiza społecznych pomysłów

Jednym z najbardziej wymownych dowodów na potrzebę tworzenia nowej tożsamości, a w dodatku powiązania jej z tradycją miasta, ilustruje poniższy rysunek (Ryc. 4.). Przedstawia on pomysł jednego z uczestników warsztatów. Okazał się nim Kolumbijczyk mieszkający w Krakowie od kilku lat, który zaproponował utworzenie na poszerzeniach terenu swojego rodzaju kopców, które mieściłyby w sobie różne funkcje i wizualnie oraz kulturowo nawiązywały do symbolicznych elementów krakowskiego krajobrazu jakimi są właśnie kopce. Pomysł ten ostatecznie nie znalazł rozwinięcia w pracach grupy. Jednak jego reminiscencje w postaci ziemnych form znalazły się nie tylko w jego grupie, ale także w innych propozycjach. Ciekawe jest jednak to, jak obcokrajowiec odczytał tradycję krakowską, jak ją przetworzył i wykorzystał przy próbie kształtowania nowej tożsamości.

Ryc. 4.
Szkic wykonany podczas warsztatów projektowych przez jednego z uczestników. Rysunek prezentuje jego pomysł na stworzenie nowej tożsamości miejsca w nawiązaniu do tradycji miasta Krakowa. Idea materializuje się w ziemnych kopcach skrywających dodatkowe funkcje (fot. M. Zieliński)

Poniższa analiza zorientowana została na poszukiwanie elementów, które mogą stworzyć lub wzmocnić rozpoznawalność miejsca, wyróżnić go oraz nadać specyficzną nową tożsamość. Porównano całościowe wizje spinające wizualnie lub ideowo wszystkie obszary terenu. Dodatkowo analizowany obszar został podzielony na mniejsze wnętrza, dla których porównano propozycje im dedykowane. Dla zobrazowania wyników analizy przygotowano uogólniające opisy poszczególnych wnętrzy. Opisy te syntetyzują propozycje poszczególnych grup.

Osiem pomysłów na całość terenu⁴:

- 1) Przestrzeń Superścieżki jest zróżnicowana funkcjonalnie i ujednolicona formalnie. Poszczególne strefy funkcjonalne dedykowane każdej grupie społecznej i wiekowej połączone są kodem kolorystycznym oraz powtarzalnym motywem siedziska i specjalnie projektowanym oświetleniem.
- 2) W celu identyfikacji miejsc zaproponowano przestrzeń do organizacji cyklicznych wydarzeń, np. targów śniadaniowych lub sztuki. Dla zapewnienia spójności całego terenu (na całym terenie) zaproponowano system powtarzalnych elementów małej architektury oraz plenerowej ekspozycji sztuki o charakterystycznej formie lub kolorze.
- 3) Wizja nazwana „Planty 2.0 – Zielona Wstęga” jest wyraźnym nawiązaniem do historycznego parku okalającego Stare Miasto w Krakowie. Wyróżnikami koncepcji są kolorystyka, innowacyjny charakter (wprowadzenie multimedialnych technologii Beacon⁵). Podobnie jak na krakowskich Plantach, także tu przewidziano plenerową

⁴ Każdy z ośmiu pomysłów przygotowany został jako efekt pracy grupy projektowej składającej się z dwóch tutorów będących moderatorami prac oraz kilku, kilkunastu uczestników ze strony społeczności lokalnej.

⁵ Beacon to forma niewielkiego nadajnika radiowego zdolnego komunikować się z smartfonami. Wykorzystywane są np. we współczesnych muzeach. W propozycjach projektowych mają za zadanie „zaczepiać” przechodniów i inspirować do pozostania w miejscu oraz nawiązania swoistej gry.

ekspozycję sztuki, ale we współczesnej formie, m.in. Land-Artu. Oświetlenie dedykowane miejscu ma scalać poszczególne obszary.

- 4) Wizja o nazwie „Multikulti” jest wielowątkowym pomysłem na tę przestrzeń. Przewodnym motywem jest światło i kolor, które zmieniają się w zależności od dedykowanej obszarowi funkcji. Miejscom kolorowym i światłu towarzyszy także zapach i dźwięk, co poszerza zakres zmysłowego doświadczania przestrzeni. Wizje uzupełniają ziemne wały i kopczyki wydzielające z przestrzeni bardziej kameralne strefy.
- 5) Prezentacja tej grupy skupiła się na wskazaniu rozwiązań funkcjonalnych bez skupiania się na formie oraz wyglądzie. Niemniej jednak głębsza analiza koncepcji wskazuje na zbudowanie odrębności miejsca poprzez bogatą i komponowaną szatę roślinną. To właśnie specjalnie tworzone kompozycje roślinne zarówno sadzone w gruncie jak i wyniesione do trzeciego wymiaru stanowić mają wyróżnik przestrzeni.
- 6) Wyjątkowość przestrzeni w skali miasta zapewnić ma intensywna i „energetyczna” kolorystyka. Barwne elementy płynnie przechodzą z posadzki w siedziska i inne elementy wertrykalne. Całość uzupełniają ziemne wzniesienia stanowiące bariery akustyczne i wymknięcia.
- 7) „Aleja ziemnych rzeźb”. Pod tą nazwą kryje się przestrzeń zdefiniowana ziemnymi formami trójwymiarowymi, które jednoznacznie i silnie indywidualizują całość założenia. Pośród ziemnych form wydzielających mniejsze wnętrza, zaproponowano rozmieszczenie wystaw promujących sztukę oraz strefy aktywnego wypoczynku.
- 8) Idea oparta na jednym elemencie –kluczu, którym jest wyraz „SŁOWO”. Ta intelektualna zagrywka pozwoliła na zorganizowanie przestrzeni, w której zaaplikowano wspomnienia uczestników warsztatów i zamieniono je w materialne i niematerialne elementy. Uzupełnieniem koncepcji jest dozielenienie oraz wprowadzenie elementów wodnych.

Jak pokazują powyższe opisy, pracujące niezależnie grupy starały się wyróżnić opracowywaną przestrzeń i nadać jej wyraźny charakter. W kilku przypadkach wykorzystywano podobne zabiegi. W propozycjach dominuje barwa, światło, formy ziemne oraz indywidualizowana mała architektura. Społeczność lokalna wskazuje także na potrzebę kulturowego wyróżniania miejsca poprzez prezentowanie sztuki, interaktywne urządzenia oraz intelektualne gry, np. literackie.

Prezentowany poniżej bliższy ogląd poszczególnych obszarów wewnątrz opracowywanego terenu daje jeszcze pełniejszy obraz poszukiwań nowej tożsamości dla tej przestrzeni publicznej.

Szczegółowe obszary:

Obszar ruin fortu – północny kraniec terenu

Większość uczestników zdecydowała się wykorzystać topografię terenu, jego amfiteatralny układ i w oparciu o nie utworzyć tam przestrzeń z pogranicza sceny, widowni, ekspozycji plenerowej z możliwością użytkowania jej także przez miejskich sportowców takich jak skejci czy parkurowcy. Proponowano także odniesienie do historii miejsca przewidując wystawę poświęconą fortowi. Wyjątkowym pomysłem wymykającym się konwencjonalnemu myśleniu o podobnych przestrzeniach był pomysł na zorganizowanie tam motylarni.

Skwer Eilego – obszar zdefiniowany jako kluczowy

Uczestnicy w większości grup określili charakter tego miejsca jako skwer, lub niewielki park o funkcji rekreacji i wypoczynku dla każdej grupy społecznej i wiekowej. Ważnym elementem stała się zieleni wyciekająca przestrzeń (poszukiwanie przestrzeni pozytywnej) i stanowiąca barierę dla pobliskiej arterii komunikacyjnej. Wyróżnikiem miejsca uczestnicy ustanowili istniejącą na styku świata wirtualnego i rzeczywistego strefę „pracuję i wypoczywam”, w której zaplanowano wykorzystanie urządzeń interaktywnych (Beacon) celem udostępniania użytkownikom: audiobooków, e-booków oraz muzyki, odgłosów natury lub innych treści. Jako drugi wyróżnik miejsca zaproponowano strefę dla bukiniistów.

Parking przed małopolskim Urzędem Wojewódzkim oraz Urzędem Miasta Krakowa

Dla tego bardzo trudnego do rozwiązania przewężenia terenu, zaproponowano malatury w płaszczyźnie parkingu, mozaiki lub malunki, które po godzinach mogłyby służyć sportowcom miejskim jako arena zabaw. Dodatkowo zaproponowano zmianę przeznaczenia terenu po godzinach pracy urzędów, na miejsce dla tzw. food-trucków. Inną interesującą propozycją była likwidacja kilku stanowisk postojowych w zamian za tzw. parklety, czyli niewielkie, mobilne ogrody. Postulowano także włączenie tego terenu w funkcje urzędów, instalując zewnętrzne informacje o czasie oczekiwania na rozpatrzenie sprawy lub aktualny numer w kolejce.

Teren Krakowskiego Szkolnego Ośrodka Sportowego – drugi istotny obszar kluczowy

W obszarze tym, o wyraźnie zdefiniowanej aktualnej funkcji sportowo-edukacyjnej, zachowano jego charakter przy jednoczesnym wyraźnym otwarciu terenu na zewnątrz. Przewidziano likwidację przysłaniających ośrodek ekranów akustycznych, lokalizację ogrodzenia o charakterze niewysokich i transparentnych ścian (w teorii architektury krajobrazu można je nazwać obiektywnymi lub nawet subiektywnymi). Zaproponowano rozwój funkcji związanych z kulturą fizyczną także dla osób w starszym wieku. W warstwie kulturowej nawiązano do nieistniejącej już fontanny i przewidziano instalację wodną.

Teren przed nowym Urzędem Marszałkowskim

W opinii uczestników warsztatów miejsce to powinno cechować się reprezentacyjnym charakterem i wyraźnie oznaczać początek „Superścieżki”. Pomóc w tym mają plac przed frontem budynku z elementem wodnym w postaci fontanny nawierzchniowej lub wertykalnej. W zależności od wyboru elementu wodnego postuluje się także formę rzeźbiarską lub instalację artystyczną.

Wizja ostateczna

Przedstawione koncepcje, prezentowane publicznie stały się podstawą do ostatecznego wyboru, którego dokonano w drodze głosowania podczas spotkania podsumowującego projekt. Większością głosów została wybrana koncepcja opisana jednym wyrazem: „SŁOWO”. Po tym wyborze wizja, a właściwie jej założenia stały się podstawą do opracowania całościowej koncepcji architektoniczno-krajobrazowej. W wersji finalnej wybrana koncepcja uhonorowała większość założeń, jak i włączyła kilka ciekawych pomysłów z innych wizji.

Ryc. 5. Końcowa koncepcja zagospodarowania terenu przygotowana w oparciu o zwycięską w publicznym głosowaniu wizję, opracowaną przez Pracownię Projektową LandArch z Krakowa (fot. M. Zieliński)

Ryc. 6. Prezentacja jednej z wizji. W opracowaniu widać odmienną w podejściu do poszukiwania tożsamości. Jest ona budowana na intelektualnej grze „słowem”. Wizja ta stała się podstawą końcowej koncepcji (fot. M. Zieliński)

Wyniki

Wyniki w syntetycznym ujęciu zaprezentowano w poniższych tabelach. Widoczny jest podział na materialne oraz niematerialne wyróżniki przestrzeni. Pośród materialnych dominuje operowanie barwą, oświetleniem oraz małą architekturą.

Tab. 1. Zestawienie proponowanych wyróżników przestrzeni w każdej z ośmiu grup

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Wyróżniki materialne	- kolor - oświetlenie - mała architektura	- mała architektura - kolor	- kolor - oświetlenie - formy land-art	- kolor - oświetlenie - zapach - dźwięk - formy land-art	- dedykowane kompozycje roślinne	- kolor/mała architektura	- land-art	- mała architektura - zieleni - woda
Wyróżniki niematerialne		- sztuka w plenerze	- sztuka w plenerze - technologia Beacon				- sztuka w plenerze	- narracja literacka

Tab. 2. Synteza obszarów szczegółowych wg propozycji grup warsztatowych

	Ruiny kaponiery fortu	Skwer Eilego	Parking przed małopolskim Urzędem Wojewódzkim oraz Urzędem Miasta Krakowa	Teren przed nowym Urzędem Marszałkowskim
Wyróżniki materialne	- ukształtowanie terenu, - scena, widownia, sport miejski	- skwer/park o charakterze rekreacyjno-wypoczynkowym - „pracuję i wypoczywam” - zaciężne wnętrza,	- estetyzacja nawierzchni parkingu malowidłami - zmiana funkcji „po godzinach” na strefę dla sportów miejskich lub <i>food-trucków</i> - parklety	- utrzymywanie i rozwijanie funkcji sportowych z wyraznym otwarciem terenu dla wszystkich (także wizualne; redukcja barier wzrokowych)
Wyróżniki niematerialne	- wydobyć historii	- urządzenie interaktywne (beacon), e-booki, muzyka, informacje - strefa dla bukinistów	- powiązanie funkcjonalne z urzędami np. w postaci informacji o stanie kolejki	- wyrażne zaakcentowanie „początku” założenia

Podsumowanie i wnioski

Jak wykazały badania, zdecydowana większość mieszkańców uczestniczących w warsztatach podczas prac nad koncepcjami dla problemowego obszaru, dążyła do integracji całości założenia, poprzez zastosowanie jednolitej stylistyki oraz swoistych kodów. Efekt taki w analizowanych projektach uzyskiwano proponując wprowadzanie zindywidualizowanej małej architektury, charakterystycznej kolorystyki i oświetlenia. Zauważono także, dążenie do poprawy odbioru przestrzeni poprzez jej domykanie (tworzenie przestrzeni pozytywnych) przy użyciu materiału roślinnego lub form ziemnych. Powyższe propozycje wskazują kierunek przekształceń materialnych. Zanotowano także kierunek przekształceń niematerialnych. Zaliczyć do nich można artykułowaną potrzebę odniesień do historii lub pamięci, próby stworzenia nowych tradycji poprzez zorganizowanie przestrzeni dla food-trucków lub targów śniadaniowych. W sferze tej mieszczą się także pomysły na aplikację nowoczesnych technologii, które stymulują użytkownika do refleksji bądź zapraszają do swego rodzaju gry (beacon).

Potwierdza to założenie, że mieszkańcy w swoich potrzebach i oczekiwaniach względem przestrzeni publicznej dążą do określenia jej odrębności i rozpoznawalności. Kolejnym potwierdzeniem jest przykład koncepcji wybranej w głosowaniu spośród siedmiu innych.

Wizja rekomendowana do opracowania końcowej koncepcji była wyraźnie odmienna. Oparta na interesującej formalnie i funkcjonalnie, ale przede wszystkim intelektualnie pociągającej idei wykorzystania spajającej i integrującej funkcji „słowa”. Wokół tej idei zbudowano narrację i zorganizowano przestrzeń, która rzeczywiście ma szansę stać się miejscem.

Przykład ten uczy, że podczas formułowania nowej tożsamości dla miejskiej przestrzeni publicznej, najpełniejszy rezultat daje synteza elementów przestrzennych z podbudową kulturową. Daje to ważną wskazówkę dla osób zajmujących się kształtowaniem przestrzeni publicznych, aby korzystać z zasobu tkwiącego w doświadczeniach, przeżyciach i pamięci mieszkańców, gdyż wobec podobnych rozwiązań przestrzennych „różnicę robi” czynnik ludzki.

Bibliografia

- Alexander Ch., 2008, *Język wzorców. Miasta, budynki, konstrukcja*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Augé M., 2012, *Nie-miejsca. Wprowadzenie do antropologii hipernowoczesności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Collins G.R., Sitte C., Crasemann Collins Ch., 2006, *The Birth of Modern City Planning: With a translation of the 1889 Austrian edition of his City Planning According to Artistic Principles*, Courier Corporation.
- Dymnicka M., 2009, *Przestrzeń dla obywateli. O uniwersalności helleńskiego modelu przestrzeni publicznej*, [w:] *Człowiek – Miasto – Region. Związki i Interakcje, Księga jubileuszowa Profesora Bohdana Jałowieckiego*, 2009, red. Grzelak G., Szczepański M., Ślęzak – Tazbir W., Wydawnictwo naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- Gehl J., 2009, *Życie między budynkami*, Wydawnictwo RAM, Kraków.
- Gehl J., 2010, *Cities for People*, Islandpress, Washington/Covelo/London.
- *Jak przetworzyć Miejsce. Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*, 2009, red. Łuszczek M., Ptasńska U., Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków.

- Lewicka M., 2012, *Psychologia miejsca*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- Lorens P., Martyniuk-Pęczek J., (red.) 2010, *Problemy kształtowania przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo Urbanista, Gdańsk.
- Myczkowski Z., 2003, *Krajobraz wyrazem tożsamości w wybranych obszarach chronionych w Polsce*. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków.
- Pawłowska K., 2001, *Idea swojskości miasta*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków.
- Saternus P., 2013, *Leksykon urbanistyki i planowania przestrzennego*, BEL Studio, Warszawa.